

ATT LÄSA OCH BERÄTTA – GÖR FÖRSKOLAN ROLIG OCH LÄRORIK

Ett samarbetsprojekt mellan Länsbibliotek Jönköping, förskolor, bibliotek i sex kommuner i Jönköpings län och Högskolan för Lärande och Kommunikation, HLK.

Projektperiod: Ht 2008 – vt 2010.

Projektsamordnare: Maria Berg

MÅL:

Att öka medvetenheten om läsning och barnlitteratur i förskolan samt utveckla samarbetet mellan förskolor och bibliotek.

Delmål:

1. Läsmiljön på förskola respektive bibliotek ses över.
2. Skapa en medvetenhet kring vad läs-/berättarsituationen betyder för barnen
3. Verksamhetscheferna ska vara delaktiga i det strategiska arbetet med utvecklingsprocessen.
4. Barn med annan etnicitet ska stärkas i sin identitetsutveckling genom litteratur.
5. Öka personalens medvetenhet och kunskap kring genusperspektivet genom val av litteratur.
6. Öka barns intresse för bokens innehåll.
7. Öka barnens och personalens kännedom om barnlitteratur.

Syfte:

Att entusiasmera och inspirera förskollärare och bibliotekarier i arbetet med litteratur i förskolan.

Utgångspunkt:

Utgångspunkt för arbetet är en artikel av Ann-Katrin Svensson, forskare och lärarutbildare vid Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping, HLK, där hon visar på att läsning inte längre prioriteras och används på ett så medvetet sätt som vi föreställer oss.

(Mer om denna artikel, Flödar det av läsning i förskolan? samt övrig fakta som ligger till grund för projektet under avsnittet Bakgrund). De deltagande förskolorna ligger på olika nivåer när det gäller medvetenhet kring läsning och litteratur och strävan är att alla ska lyfta sig en bit på väg ifrån sitt utgångsläge.

För att få en bild av utgångsläget, kommer vi att göra en enkel kartläggning av hur man arbetar med läsning och litteratur på samtliga förskolor i de deltagande kommunerna. En kartläggning av verksamheten på biblioteken mot förskolorna görs också. Som ett medel för den kompetensutveckling som ska åstadkommas och som en grund för utvärderingen av projektet, kommer en studie av verksamheten kring läsverksamheten på förskolorna att göras av Högskolan för lärande och kommunikation, HLK, i Jönköping.

En del av studien består av en kartläggning av hur läsningen sker, hur ofta den sker och vilken tillgång på böcker, inklusive böcker på annat språk än svenska, som finns på de i studien ingående avdelningarna.

I en annan del av studien ligger fokus på hur litteraturen används, hur miljön där läsning förekommer är arrangerad och hur samarbetet mellan förskola och bibliotek utformas. Här behandlas frågor som gäller pedagogers målmedvetenhet, läsmiljön, samarbete mellan förskola och bibliotek, verksamhetschefers inflytande och barnens upplevelser av läsning.

Vi kommer inom projektet bl.a. att använda oss av intervjuer och enkäter som metoder. Det är viktigt att vara medveten om att dessa metoder innebär en viss påverkan och kan bidra till att personal som på detta sätt tillfrågas om verksamheten börja tänka efter och reflektera över vad man gör.

De deltagande förskolorna och biblioteken kommer att uppmuntras till att utveckla sitt användande av barnlitteraturen på ett för dem intressant sätt. Vi kommer alltså att uppmuntra dem att utveckla egna idéer i arbetet med litteraturen. Vid de terminsvisa, gemensamma utbildningsdagarna för förskolor och bibliotek får avdelningarna möjlighet att delge varandra hur de arbetar med barnlitteratur.

METODER

Genomförande

En inbjudan till förskolor och bibliotek att delta i utvecklingsarbetet sker genom en inspirationsdag i september. Inbjudan går ut till förskolepedagoger, skolledare, bibliotekschefer och bibliotekarier. Nätverksgrupper, om inte sådana redan finns, bildas mellan förskola och bibliotek. Det bör finnas utrymme för de deltagande förskolorna att välja att arbeta med delar av frågeställningarna enligt ovan.

En gemensam (dubblerad) utbildningsdag per termin, som följs upp med seminarier, dialog, reflektioner, pedagogiska diskussioner kring läsning samt arbete inom förskola respektive bibliotek. Deltagarna träffas också i nätverksgrupperna samt i en gemensam reflektionsgrupp, där även respektive chefer deltar.

Länsbiblioteket anordnar nätverksträffar för de deltagande bibliotekarierna och bistår med handledning och stöd. Länsbiblioteket kommer parallellt med detta utvecklingsarbete inom ramen för länsbibliotekets ordinarie verksamhet bedriva ett utvecklingsarbete inom områdena lässtimulans och marknadsföring. Delar av detta arbete kommer även beröra området barnbibliotek/förskola.

Förskolans närmaste bibliotek är inte alltid ett bibliotek med en utbildad barnbibliotekarie. Därför kommer även annan bibliotekspersonal vid kommunalsbibliotek/filialer att involveras i projektet. Länsbiblioteket kommer att arbeta för att lyfta all berörd personals kompetens när det gäller barnlitteratur och litteraturförmedling. Genom möten med förskollärare i nätverks- och reflektionsgrupper får barnbibliotekarierna tillfälle att utveckla sin pedagogiska kunskap. Förskollärarna får ökad kompetens i bokenkänedom och litteraturförmedling.

En plattform på webben skapas för skriftlig reflektion och utbyte av erfarenheter. Denna är öppen för alla som deltar i utvecklingsarbetet. Även lärarstudenter kan vara med här. Respons på inlägg ges av projektsamordnare, Länsbiblioteket och verksamhetsledare.

Datainsamling

För att få en bred bild av hur och varför barnlitteraturen används samlas data in på flera olika sätt, genom observationer, intervjuer, enkäter. Såväl förskollärare, bibliotekarier, verksamhetschefer och barn kommer att ingå i studien.

Genom dessa datainsamlingsmetoder och genom diskussioner i nätverken vill vi besvara frågor som:

- Varför läser man för barnen? Är det främst i läsfrämjande syfte, för att ge barn upplevelse eller som ett verktyg för språkutveckling eller samtal, personlig utveckling och temaarbete? Eller kombinerar man detta?

- Väljer förskollärarna barnlitteratur på ett målmedvetet sätt? Om ja, vari består i så fall denna medvetenhet. Visar bokvalet på medvetenhet om vikten av att visa på kulturell och etnisk mångfald? Visar bokvalet på att förskollärarna funderat över genusaspekter i barnlitteraturen?
- Hur ser läsmiljön ut? Har miljöns utformning inklusive hur böckerna är arrangerade betydelse för hur ofta man läser? Har den betydelse för hur koncentrerade barn och personal är på läsningen.
- I vilka sammanhang och situationer läser man för barnen? Fångar man upp de tillfällen till läsning och reflektion som ges i grupp eller individuellt?
- I vilken utsträckning tar förskollärarna hjälp av biblioteket vid boklån och annan litterär verksamhet?
- Vad kan barnbibliotekarier och andra som arbetar med barnverksamhet lära av förskolepedagogerna och vice versa?
- Vilken betydelse för läsandet i förskolan har gemensamma diskussioner eller reflektioner mellan förskola och bibliotek om läsandet?
- Barnlitteraturens plats i bibliotekens mediaplaner.
- Facklitteratur för barn lånas inte så mycket längre. Hur kan man använda denna litteratur för barn i läs- och språkstimulerande syfte?
- Hur ser försörjningen ut när det gäller litteratur på andra språk än svenska? Visar man medvetenhet vid val av böcker när man lånar på biblioteket? Hur bedömer man kvalitén på böcker på andra språk än svenska?
- Vad finns för denna åldersgrupp när det gäller barn med särskilda behov?
- Olika sätt att låna ut böcker.
- Hur når man föräldrarna?
- Hur involveras verksamhetscheferna inom förskola/bibliotek i arbetet med litteratur i förskolan.
- Hur upplever barnen läsningen?

Urval

Då projektet bygger på förskoleavdelningarnas frivilliga medverkan vet vi inte i nuläget hur många som kommer att anmäla sitt intresse. Vi förutsätter att detta kommer att innebära att förskolor som ligger i socialt skilda bostadsområden att ingå. Det innebär också att förskolor som tar emot barn med olika etniska och kulturella bakgrunder kommer att ingå.

Enkät

För att studera frågeställningarna kommer vi under våren 2008, dvs innan studien påbörjats, gå ut till en mängd förskolor och be dem besvara en enkelt utformad enkät om hur många barnböcker som finns på avdelningen en viss dag, hur ofta man läst en vis dag denna vecka, varför man läste och vid vilka situationer m m. Denna enkät ska även besvaras när projektet pågått 6 mån resp 1 år och 2 år. På så vis kan vi få några jämförelsemått på hur det såg ut innan studien påbörjades och om läsmiljön påverkas. Enkäten delas ut till samtliga avdelningar kommunerna.

Observationer

Observationer görs av hur läsmiljön ser ut, dvs avdelningarnas fysiska utformning samt den psykiska miljön vid lässtunder, hur man läser, när och vilka sammanhang man läser, varför man läser, bokval, koncentrationen hos barn och pedagoger under läsningen, bearbetning av bokens innehåll och bemötande av barns initiativ till att läsa böcker. Observationer kommer att genomföras vid studiens början och efter sex månader, ett år och två år på ett urval av avdelningar.

Intervjuer

Intervjuer kommer att göras med *förskollärarna* på de avdelningar där observationer genomförs. Syftet är att ta reda på deras syn bland annat på litteraturens roll i förskolans verksamhet, varför de läser, hur de väljer barnlitteratur, hur de bearbetar litteraturen, om de efterfrågar litteratur av visst slag, hur de använder sig av biblioteket, hur de ser på samarbetet med biblioteket och hur de kan utbyta kunskap med bibliotekarierna.

Bibliotekarierna som arbetar på bibliotek i anslutning till de förskolor som mer ingående studeras kommer att intervjuas bland annat om sitt samarbete med förskolorna, sin syn på hur personalen väljer barnlitteratur, hur de ser på samarbetet med förskolorna och hur bibliotekarierna väljer ut böcker för boklådor till förskolorna.

Barnen som går på avdelningar där observationer görs ska intervjuas om bland annat sin syn på tillgång till barnlitteratur, synpunkter på vad som läses för dem, vem som väljer böcker och uppfattningar om hur litteraturen bearbetas.

Verksamhetscheferna kommer att intervjuas om hur de ser på samarbetet mellan bibliotek och förskola och sin roll i detta samarbete.

Nätverk

Vissa av dessa frågor kommer att tas upp av nätverken.

BAKGRUND

Att pedagogerna läser för och med barnen i förskolan är något vi förutsätter. Men hur sker läsningen, hur ofta, i vilka sammanhang och i vilka situationer? Hur ser läsmiljön ut och vilken betydelse har den? Hur ser tillgången på böcker ut? Hur sker samarbetet med biblioteken? Det finns många frågor att fundera kring. Läser man i den utsträckning och på det sätt vi tror? Det finns studier som visar att det finns mycket övrigt att önska när det gäller användning av barnlitteratur i förskolan.

Ann-Katrin Svensson, forskare och lärarutbildare vid Högskolan för lärande och kommunikation, HLK, Jönköping, redogör i en artikel (2006) för resultat baserade på uppgifter från 140 blivande förskollärare som genomfört verksamhetsförlagd utbildning på förskolor. Studenterna har fört dagliga anteckningar över hur mycket, i vilka gruppkonstellationer och på vilket sätt pedagogerna läste för barnen. Resultaten visade sig vara mycket nedslående, då en fjärdedel av studenterna uppgav att de inte upplevt någon läsning alls under denna tid. Mer än hälften har hört personal läsa vid enstaka tillfällen. Mycket få studenter hade upplevt att personal läste varje dag för barnen. De tillfällen då man läste för barnen, var ofta då de skulle lugna ner sig eller sova. Undersökningen visade sig att läsning inte prioriteras på förskolan. En bidragande orsak till det nedslående resultatet kan ha varit att vissa förskolor, av olika anledningar, som t.ex. personalbrist, inte prioriterat läsning. Man kan också fråga sig om studenterna alltid varit uppmärksamma på att en lässituation förekommit, eller att man inte varit på plats just där läsning skett. Men eftersom det också finns många förskolor som arbetar med läsning frekvent och på ett mycket målinriktat sätt, kan man ändå undra varför resultatet blev som det blev.

Andra studier ger liknande resultat. Simonsson (2004) redovisar i en doktorsavhandling hur bilderboken används av pedagoger och barn i förskolan. Bland annat visade det sig att pedagogerna hade som rutin att läsa efter lunchen, under vilan, och att barnen oftast tog initiativ till att läsa böcker under den fria leken samt att barnen ofta lekte lekar med inspiration från barnlitteraturen. Öman (i Simonsson, 2004) ger en problematisk bild av litteraturläsning i förskolan då dessa stunder beskrivs som oreflekterade och att det ofta vara utfyllnadsaktiviteter medan man väntade på att något annat skulle ske samt att läsningen var oplanerad och avslutades innan man läst färdigt. Williams-Graneld (i Simonsson, 2004) beskriver inte heller läsningen i förskolan som en enbart positiv och utvecklande upplevelse för barnen. I båda källorna beskrivs bokläsning som en aktivitet för att lugna ner barnen t ex vid vila och pedagogerna lägger disciplinera aspekter på läsandet då barnen ska lära sig sitta stilla, lyssna och koppla av.

I två examensarbeten Perder (2007) samt Tykesson och Wahldén (2007) framgår att det var en stor diskrepans mellan förskollärares medvetenhet om å ena sidan vikten av barnlitteratur och attityder till barnlitteratur och å andra sidan hur de använde sig av den. Tykesson och Wahldén skriver:

”Resultatet av intervjuerna och observationerna visar att pedagogerna är ganska medvetna om skönlitteraturens betydelse men att de inte använder sig av skönlitteratur i den pedagogiska verksamheten på det sätt som aktuell forskning förespråkar. Pedagogerna berättar om skönlitteraturen som något fantastiskt och betydelsefullt medan observationerna visar att skönlitteraturen förekommer vid fåtal tillfällen.” (a. a s 3)

Även Perder fann att den positiva attityd till barnlitteraturen som förskollärarna uttryckte inte återspeglades i det dagliga arbetet där boken till stor del hade en funktion: att lugna ner barnen vid vilan.

Detta ligger långt ifrån den idealbild många har när det handlar om hur barnlitteratur borde användas, exempelvis för att förstå och tolka budskap i berättelser, öka barns kreativitet och språkförståelse både vad gäller muntligt och skriftligt språk.

Läsförmåga och social miljö

Barnbarometern 2000/2001 visade att läsandet sjunkit mycket det senaste 15 åren hos barn i åldrarna 3-8 år samt att det var större sociala skillnader mellan dem som läste och inte läste jämfört med 1984. År 1984 fick 85 procent av barnen en vanlig dag en bok läst för sig eller så läste de själva. Läsaktiviteten höll i medeltal på i 32 minuter. Vid nästa mättillfälle, 2000/2001, hade andelen barn som fick en bok läst för sig eller som läste själva sjunkit till 70 procent och lästiden var nu halverad till 16 minuter. Vid mättillfället 2000/2001 utgjordes 2/3 av barnens mediekonsumtion av att de tittade på TV eller video. Konsumtion av böcker utgjorde nio procent. Det framgår även av Barnbarometern att barn till föräldrar med högre utbildning läste oftare och längre tid än barn till föräldrar med kort utbildning. Det finns inte någon anledning att tro att denna trend har förändrats, det kan snarare förmodas att de sociala skillnaderna har ökat när det gäller konsumtion av litteratur. När Kommittén för svenska språket lade fram sitt betänkande (SOU 2002:27) poängterade de vikten av att stimulera barns språk i tidig ålder, i förskola och förskoleklass, för att därigenom stödja de barn som inte i sin hemmiljö stimuleras till att erövra ett rikt språk.

Bokläsning i förskolan och förskoleklassen är betydelsefull för att stimulera barns intresse för litteratur. Förskolans roll för barn i mötet med skriftspråket är betydelsefullt ur många aspekter. Det är där som många barn kan få möjligheten att ta del av andra genrer av böcker än vad man läser i hemmet och de kan få möjlighet att bearbeta böckers innehåll tillsammans med kamrater. Det finns ett stort värde i att läsa böcker tillsammans med andra och på så vis känna gemenskap i att ha samma bokliga erfarenhet.

Förskolemiljön är dessutom en fördelaktig miljö att bearbeta bokinnehåll i då det finns utrymme för att dramatisera berättelser och för att i roller inspireras av böcker. Läraren har en särskilt viktig ställning som samtalsledare kring litteraturen eftersom hon kan styra barnens erfarenheter av litteratur och deras utrymme att bearbeta litteraturens innehåll och språk (Hepler & Hickman, 2001).

Det framgår av läroplanen för förskolan (Lpfö 98) att förskolan ska arbeta språkstimulerande för att utveckla barns olika uttrycksformer och uppmuntra

intresset för skriftspråket samt arbeta för att utveckla barnens kulturskapande och överföra ett kulturarv. (Lpfö s 27-30) Barnlitteratur skulle kunna vara det mest centrala medlet för att uppnå dessa uppdrag för förskolan.

Ett förslag kring ett kommunövergripande utvecklingsarbete gällande läsning inom förskolan har lagts fram i utvecklingsledarnas nätverk. Skolförvaltningarna i Gislaved, Gnosjö, Jönköping, Sävsjö, Vaggeryd och Värnamo vill nu under två år, med början hösten 2008, satsa på ett utvecklingsarbete med läsning i förskolan som fokus. Biblioteken i berörda kommuner har ställt sig positiva till ett samarbete.

Redan idag görs mycket på biblioteken i samarbete med förskolorna. Utvecklingsarbetet, *Litteraturen i förskolan*, skulle innebära att ett ökat fokus sätts på arbetet med denna åldersgrupp. Genom en gemensam utvecklingsprocess kan de båda professionerna lära av varandra och utveckla de metoder som används beroende på de nya kunskaper som var och en tillägnar sig under processens gång.

UTVÄRDERING

En del av utvärderingen sker som ett Open Space seminarium efter vårterminen 2009. För att kunna uttala oss om utvecklingen på förskolorna görs en kartläggning under april-maj månad 2008 av nuläget vad gäller bokbestånd, läsning m m inom de förväntade deltagande förskolorna respektive biblioteken. Alla lärarstudenter som gör examensarbete kommer att uppmuntras att göra delutvärderingar inom projektet. Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping, HLK, kommer att sammanställa och dra slutsatser av det insamlade materialet.

SPRIDNING AV RESULTAT

Om medel beviljas, anställs en samordnare på 50 procent för att samordna utvecklingsarbetet, men också för att sprida erfarenheter mellan de deltagande kommunerna och på olika sätt utanför dessa. Länsbiblioteket och utvecklingsledarna förmedlar också erfarenheter från arbetet inom sina respektive kanaler. En webbsida upprättas, där man kan följa utvecklingsarbetet.

I takt med att data samlas in och sammanställs kommer kortfattade resultat att redovisas för de i studien ingående förskolorna och biblioteken vid de terminsvisa gemensamma utbildningsdagarna. Vidare kommer resultaten att presenteras i forskningsrapporter och i en mer omfattande slutrapport. Resultaten kommer löpande att spridas i facktidskrifter för bibliotek och förskolor.

ORGANISATION

Styrgrupp:

Lo Claesson, konsulent, Länsbibliotek Jönköping
Maria Berg, projektsamordnare
Lena Sundling, Vikarierande Universitetsadjunkt, Höskolan för lärande och kommunikation, Jönköping
Nina Losbrant, rektor, Gislaveds kommun
Sonja Fransson, rektor, Gnosjö kommun
Inger Kallings, utvecklingsledare, Jönköpings kommun
Ing-Marie Swanberg, utvecklingsledare, Sävsjö kommun
Ann-Margret Johansson, områdeschef, Vaggeryds kommun
Git Dahlström, pedagogisk handledare, Vaggeryds kommun
Petra Ryman, litteraturpedagog, Vaggeryds kommun
Bosse Johansson, utvecklingsledare, Värnamo kommun

Deltagare:

Förskolor i Gislaved, Gnosjö, Jönköping, Sävsjö, Vaggeryd och Värnamo kommuner
Kommunbiblioteken i ovanstående kommuner.

Länsbibliotek Jönköping

Höskolan för lärande och kommunikation, HLK, Jönköping

En projektsamordnare ansvarar för genomförande och rapporterar till styrgruppen.

Projektsamordnaren har kontakt med förskolorna och biblioteken i kommunerna, de lokala nätverken samt Länsbiblioteket.

En styrgrupp, bestående av utvecklingsledarna och rektorer med ansvar för förskolan i de berörda kommunerna och konsulent med ansvar för barnbiblioteksverksamhet på Länsbibliotek Jönköping.

För genomförandet på kommunal nivå, bildas nätverk för samverkan och reflektion mellan förskola och bibliotek.

TIDSPLAN

Projekttiden beräknas till två år och uppföljning sker efter ett år i ett Open Space seminarium.

År 1

- Inspirationsdag – slutet av september 08
- Eget arbete inom förskola respektive bibliotek
- En eller två gemensamma studiedagar per termin för de fem kommunerna.
- Nätverk för samarbete mellan förskolorna och förskola bibliotek bildas. Om sådant redan finns, träffas denna grupp för uppföljning av studiedagarna, tankeutbyte angående läsmetoder, läsmiljöer, litteratur etc.
- Nätverk över kommungränserna för förskollärare/barnbibliotekarier.

- Skolledare, pedagogisk personal, bibliotekschef och barnbibliotekarie träffas vid något tillfälle mellan studiedagarna i en reflektionsgrupp.
- Utvärdering efter vårterminens slut i ett seminarium.

År 2

Modifierat upplägg beroende på vad utvärderingen ger.